

Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Turizm ve Türkiye’de Kırsal Turizm Yatırımlarının Desteklenmesine Dönük Uygulamalar

Şerif BALDIRAN*

Amasya Üniversitesi, Amasya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

*Corresponding author e-mail: baldiran@hotmail.com

ORCID: 0000-00002-6948-5902

Received: 05.06.2021 Accepted: 26.06.2021

Özet

Turizmin geliştiği bölgede yarattığı istihdam ve çarpan etkisi turizmi bölgesel kalkınmada en önemli araçlardan bir tanesi haline getirmektedir. Bu nedenle bölgesel kalkınma politikalarında çok sık kullanılmakta ve kırsal kalkınmada da en önemli araçlardan bir olarak kabul edilmektedir. Buna karşın kırsal turizmin gelişmesinde en önemli sorun olarak bu alanda yeteri yatırımcının bulunmaması olarak görülmektedir. Bu açıdan en önemli unsur kırsal turizm için yeni yatırımcılar bulmak veya yaratmaktır. Avrupa Birliği (AB) aday ülkesi olarak Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılım sürecinde en önemli hedeflerinden biri ise kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu nedenle, Avrupa Birliği IPARD ile Türkiye’de kırsal kalkınmaya dönük ekonomik faaliyetleri desteklemekte ve bu kapsamda hibeler sunmaktadır. Sunulan bu hibe faaliyet alanlarından bir tanesi de kırsal turizmdir. Bu çalışmada öncelikli olarak kırsal turizmle ilgili temel unsurlar ortaya konulmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar incelenmektedir. Daha sonra kırsal kalkınmada turizmin bir kalkınma aracı olarak kullanılması ile ilgili uygulanan politikalar incelenmektedir. Çalışmanın son aşamasında ise kırsal turizmin finansal olarak desteklenmesine imkan veren kurum ve yapılar üzerinde durulmuştur. Özellikle IPARD ile kırsal turizm yatırımlarına dönük hibe uygulamaları ön plana çıkarken alternatif olarak yararlanılabilecek finansal kaynaklara değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kırsal Turizm, IPARD, Avrupa Birliği

Tourism as a Rural Development Tool and Practices for Supporting Rural Tourism Investments in Turkey

Abstract

The employment and multiplier effect created by tourism in the region where tourism is developed makes tourism one of the most important tools in regional development. Therefore, it is frequently used in regional development policies and is considered as one of the most important tools in rural development. However, the most important problem in the development of rural tourism is the lack of sufficient investors in this field. The most important element in this respect is to find or create new investors for rural tourism. As a European Union (EU) candidate country, one of the most important goals of Turkey’s accession process to the European Union is to ensure rural development. For this reason, the European Union supports economic activities for rural development in Turkey with IPARD and offers grants in this context. One of the fields of activity of these grants is rural tourism. In this study, first of all, the basic elements of rural tourism were revealed and the studies in this field were examined. Then, the policies applied to include tourism as a development tool in rural development were examined. In the last stage of the study, the institutions and structures that provide financial support to rural tourism are emphasized. Especially with IPARD, grant applications for rural tourism investments come to the fore and alternative financing sources are mentioned.

Key Words: Rural Development, Rural Tourism, IPARD, European Union

1. Giriş

Ülkelerin kendi içlerinde, nüfusa ve yerleşim yapısına göre şehirler, köyler veya kırsal yerleşim alanları gibi değişik tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlar bölgelere göre çeşitli politikalar geliştirmede en önemli çıkış noktasıdır. Kırsal yerleşim alanlarının en önemli özelliği şehirler gibi yerleşim yerlerine göre iş ve hizmetlere ulaşmada imkânlarının kısıtlı olmasıdır. Bu nedenle gelişmişlik olarak kırsal alanlar ülkelerin en az gelişmiş bölgeleri olarak kabul edilir. Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun daha iyi hizmet ve iş imkanlarının olduğu bölgelere göç etmesi ise bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise gelişmiş bölgelerde ortaya çıkan sorunların ana kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle gelişmiş bölgelerde ki yoğun nüfus sorunu ve göç baskısını ortadan kaldırmanın en önemli çözümü kırsalda yaşayan insanların kırsalda kalmalarını sağlamak olarak gözükmektedir. Kırsalda yaşayan insanların kırsalda kalmasını sağlamak ve mümkünse tersine göçü teşvik etmenin en pratik çözümü kırsalı cazip hale getirmekten geçmektedir. Bunun için kırsalda alt yapı hizmetleri ve iş imkanlarının artırılması gerekmektedir. Günümüzde turizmin özellikleri ve gelişen turizm eğilimine bağlı olarak kırsal turizm kırsal kalkınmada bir faaliyet türü olarak ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde turizm bölgesel kalkınma politikalarında çok sık kullanılmakta ve kırsal kalkınmada da en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Hem bölgesel kalkınma planlarında hem de yerel kalkınmaya dönük uygulamalarda kırsal turizm önemli yer tutmaktadır. Buna karşın, kırsal turizmin gelişmesinde en önemli sorunun bu alanda yeterli yatırımcının olmaması olarak gözükmektedir. O halde kırsal turizm için yeni yatırımlar nasıl ve nereden sağlanabilir?

Turizmin geliştiği bölgede yarattığı çarpan etkisi ve istihdam, turizmin bölgesel kalkınmada en önemli araçlardan bir tanesi haline getirmektedir. Turizmin bu etkisinden dolayı gelişen ve/veya gelişmekte olan birçok ülke turizmin gelişmesi için önemli teşvikler içeren politikalar uygulamaktadırlar. Uygulanan bu teşviklerin bir kısmı ulusal kaynaklara dayanırken bir kısmı ise uluslar arası kaynakları içermektedir.

IPARD, Avrupa Birliği (AB)'nin aday ve potansiyel aday ülkelerin uyumlarının sağlanması amacıyla oluşturulan Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) kırsal kalkınma bileşenlerinden biridir. Aday ülke olarak Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım sürecinde en önemli hedeflerinden biri ise kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu nedenle, Avrupa Birliği IPARD ile Türkiye'de kırsal kalkınmaya dönük ekonomik faaliyetleri desteklemekte ve bu kapsamda hibeler sunmaktadır. Verilen bu hibelerin alt bileşenlerinden bir tanesi de kırsal turizmdir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kırsal turizmle ilgili temel unsurlar ortaya konulmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar incelenmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında ise kırsal turizm kalkınma ilişkisi incelenmektedir. Çalışmanın son aşamasında ise kırsal turizm yatırımlarına dönük finansal destekler incelenmekte ve bu kapsamda ise IPARD ile kırsal turizm yatırımlarına dönük hibe uygulamaları analiz edilmektedir.

2. Yazın İncelemesi

Kırsal turizmle ilgili çalışmalara bakıldığında konunun çok çeşitli alanlara bağlı olarak ele alındığı görülmektedir. Bunların bir kısmı kırsal turizm içinde eko turizm, tarım turizmi ve çiftlik turizmi gibi farklı tanımlamalarla ilgili çalışmalar iken bir kısmı ise turizmin sürdürülebilirliği ile ilgili olduğu görülmektedir. Farklı bir çalışma alanı ise kırsal kalkınmanın bir alt dalı olarak kırsal turizmin ele alınmasıdır. Özellikle bu alanda kırsal turizmin kırsal kalkınmada bir kalkınma aracı olarak kullanılması ön plana çıkmaktadır.

Genelde çalışmalarda kırsal turizm ve kırsal turizmin kırsal kalkınma içindeki yerine değinilmektedir. Bu çalışmada ise kırsal turizmin kırsal kalkınmada bir kalkınma aracı olarak kullanılması ve finansmanına dönük teşvik politikalarına değinilmektedir. Özellikle kırsal turizmin teşviklerinden AB hibe programları kapsamında IPARD programının uygulanması ile ilgili uygulama süreçleri değerlendirilmektedir.

Konuyla ilgili literatür taraması yapıldığında çalışmaların büyük oranda kırsal kalkınma üzerine yapıldığı görülmektedir. Özellikle çalışmaların büyük kısmının Türkiye'de kırsal kalkınma

politikalarına dönük olup bir kısmının da kırsal turizm kapsamında olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili çalışmalar kırsal kalkınma ve kırsal turizm olarak iki farklı grup olarak ele alınmıştır.

2.1. Kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalar

Türkiye’de kırsal kalkınma ve AB desteklerinin kırsal kalkınmada kullanımı ile ilgili çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Furat yaptığı çalışmada, Türkiye’nin AB’ye uyum sürecinde IPARD programı ve küresel kırsal kalkınma yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Özellikle değişen politikaların, Türkiye’nin kırsal kalkınma ve tarım sektörü politikalarını ne tür etkileri olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Furat, 2013).

Kırsal kalkınmada desteklerle ilgili çalışmalara bakıldığında Uslu ve Kaya’nın çalışması ön plana çıkmaktadır. Çalışmada Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) destekleri içerisinde kırsal turizmle ilgili destekleri ile ilgili detaylı bir değerlendirme yapılmakta ve daha sonra ise Kahramanmaraş ilinde yer alan kırsal turizmle ilgili sözleşmesi yapılan projelerin ilçelere göre dağılımı ortaya konulmaktadır (Uslu ve Kaya, 2015). Çalışma genel hatları ile yapılan bu çalışmanın konusuna değinmekte ancak kırsal turizmin finansal desteklenmesi ele alınışı yaklaşımında farklılık göstermektedir. Uslu ve Kaya daha dar anlamda Kahramanmaraş ilindeki projeler üzerinde durmaktadırlar.

Kırsal kalkınma ve kırsal turizm konusuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Dinçer ve arkadaşları Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma politikalarına değinmekte ve IPA Programı ile ilgili bir değerlendirmeye yer verdikleri görülmektedir. Yine bu programın Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD)’ın, Türkiye’de kırsal turizm politikalarına olası etkileri üzerinde durmaktadırlar (Dinçer, Türkay ve Avunduk, 2015). Bu çalışma ile IPARD ve kırsal kalkınma konuları açısından benzerlik taşımaktadır.

Güven çalışmasında ise son yıllarda Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma politikalarına değinmekte ve Türkiye’de 2000 yılından sonra uygulanan kırsal kalkınma politikasının kırsal kalkınmanın ne ölçüde etki ettiğini tespit etmeye çalışmaktadır.(Güven, 2017). Yenigün ise çalışmasında dünyada kırsal kalkınma ile ilgili politikaların değişimi ve Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma politikalarının dünya kırsal kalkınma politikalarında meydana gelen değişimden nasıl etkilendiğini incelenmektedir (Yenigün, 2017).

2.2. Kırsal Turizmle İlgili Çalışmalar

Soykan çalışmasında kırsal turizmin önemini ortaya koymaya çalışmaktadır. Söz konusu çalışmada kırsal turizmin sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile uyumlu olması gerektiğini ifade etmektedir. Yine söz konusu çalışmada kırsal turizmin doğal ve kültürel mirasın korunmasında önemli bir fonksiyonu olduğuna belirtilmektedir (Soykan, 2003). Buna karşın Özçatalbaş, yaptığı çalışmanın ilk kısmında kırsal turizm kavramı, kırsal turizmin gelişimi ve özelliklerine değinmektedir. Daha sonra ise kırsal alanda turizm uygulama çeşitlerini açıklamakta ve Türkiye’de kırsal turizm potansiyeli ise geniş çerçevede incelemektedir (Özçatalbaş, 2006).

Çeken ve Arkadaşları, kırsal turizmin gelişiminde etkili olan faktörler ve kırsal turizmin gelişiminin kırsal bölge üzerindeki etkilerini ele almakta ve turizm temel kurallarına uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi açısından kırsal turizmin önemine değinmektedirler (Çeken, Dalgın ve Çakır, 2012). Bir başka çalışmada ise kırsal turizmin AB üyesi ülkelerden olan Fransa, İtalya, İspanya, Almanya ve İngiltere’deki kırsal turizmin gelişiminden yola çıkarak Türkiye’de kırsal turizmin mevcut durumu ortaya konulmaktadır (Aydm,2012).

Aytüre tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’nin kırsal kalkınma politikaları ve ilgili mevzuat değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye’de AB politikalarının uygulanmasının Aksaray’a nasıl yansıtacağına dair değerlendirmelerde bulunmaktadır (Aytüre, 2013).

Kuşat'ın yaptığı çalışmada, sürdürülebilir kırsal kalkınmada kırsal turizmin bir kalkınma aracı olarak kullanılabilirliği AB'ye uyum süreci ve genel kalkınma planları dahilinde değerlendirilmektedir (Kuşat, 2014). Haberal ise hazırladığı kitapta özeldde Karadeniz bölgesi, genelde ise Türkiye'de alternatif turizm mekanları ile ilgili detaylı bilgiler vermekte ve kırsal turizme detaylı biçimde değinmektedir. (Haberal, 2015).

Zengin ve Savgın yaptıkları çalışmada Edremit Körfezinde bulunan IPARD kapsamında Edremit Körfezinde yapılan yatırımların incelemesi yapılmış ve programla ilgili sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır (Zengin ve Savgın, 2016).

Doğan ve Özasan'ın çalışmalarında ilk olarak kırsal alan ve kırsal turizm tanımlamalarındaki farklılıkları belirlemekte ve daha sonra ise Dünya Bankası raporlarına (1980-2015) dayalı olarak gelişmiş kırsal turizme sahip ülkelerle henüz kırsal turizmi gelişmemiş ülkelerin kırsal alanlarındaki nüfus değişim özelliklerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar (Doğan ve Özasan, 2017). Ersoy ve Arkadaşları yaptıkları çalışmada ise Yozgat ilinde SWOT analizi yapılarak kırsal turizmin gelişti için önerilerde bulunmaktadırlar (Ersoy, Tehci ve Ersoy, 2018).

2.3. Kalkınma ve Turizm

Değişen insan ihtiyaçları ile birlikte tatil anlayışı değişmeye başlamış ve bu kapsamda farklı turizm çeşitlerinin gelişmesinin önü açılmıştır. Bu turizm çeşitlerinden bir tanesi de turist profilinde ve çevre bilincinde meydana gelen değişim paralel olarak gelişen kırsal turizmdir.

Kırsal turizm geliştirilmek istenen kırsal bölgenin özellikleri ve diğer turizm türleri ile çok kolay entegre edilebilen bir turizm çeşididir (Soykan, 2003). Soykan'a göre kırsal turizm, turizmin bölgesel dağılımında önemli bir denge unsurudur. Özellikle deniz kum ve güneş gibi geleneksel turistik faaliyetlerin dışında olmasına rağmen birçok turizm türüne kolaylıkla entegre olabilmektedir. Kırsal turizmde diğer turizm türlerine göre turistik faaliyetler çok farklı ve o bölgeye özgüdür. Bunun yanında turist profili diğer turizm tür turist profilinden farklılık göstermektedir. Bunun yanında doğal çevrenin korunmasına ve turizmin sürdürülebilir anlayışı içinde gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2020 yılı itibariyle dünya yeni bir durumla karşılaşmıştır. Covid 19 virüsünün bütün dünyaya yayılması ile birlikte turizm daha önce hiç karşılaşmadığı ancak çeşitli vesileyle turizmin karşılaşması muhtemel riskler arasında sayılan pandemi ile karşılaşmıştır. Covid 19 virüsünün insandan insana çok hızlı biçimde geçmesinden dolayı turizm daha önce hiç görülmemiş biçimde olumsuz etkilenmiş ve nerdeyse durma noktasına gelmiştir. İnsanların toplu alanlardan kaçması sosyal mesafe diye yeni bir kavramın çok sık kullanılmaya başlaması ile birlikte kırsal turizmin önemi daha da artmıştır. Bu nedenle geleceğin turizm çeşitleri bireysel faaliyetler içeren ve doğayla iç içe özellikler taşıyan turizm çeşitlerinden oluşacağı kaçınılmaz gözükmektedir.

Turizm, bölgesel olarak istihdam yaratma ve ekonomik olmayan kaynakların kullanılmasında en önemli faaliyet türlerinden birisidir. Özellikle bölgesel kalkınmada alternatifi olmayan ekonomik faaliyetlerden biri olup çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğine çok büyük katkı sağlayabilecek bir yapıdadır.

3. Kalkınmada Turizmin Önemi

Bölgesel kalkınmada turizmin önemi çok çeşitli seviyede istihdam yaratması, turistik gelirin çok geniş bir toplumsal gruba yayılması iken hiçbir şekilde ekonomik değeri olmayan kültürel değerler ve manzara gibi unsurların turizmle ekonomik değerler yaratmasıdır. Turizm, bölgesel olarak istihdam yaratma ve ekonomik olmayan kaynakların kullanılmasında en önemli faaliyet türlerinden biridir. Özellikle bölgesel kalkınmada alternatifi olmayan ekonomik faaliyetlerden biridir.

Turizm bölgeler arası gelişmişlik seviyesinin eşitlenmesine katkı sağlayan bir özelliktir. Bir ülkenin göreceli olarak geri kalmış bölgelerinde turizmin geliştirilmesi, bu alanlarla gelişmiş bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik eşitsizlik azaltabilir (Somuncu, 2020). Turizm sektörü bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması ve mevcut kaynakların etkin kullanımında diğer

sektörlerle kıyaslandığında önemi daha büyüktür. Özellikle tarım ve sanayide yeterli kaynağa sahip olmayan bölgeler için bölgelerarası dengesizlin giderilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Bölgede planlı programlı bir turizm politikaları uygulamasının sonucunda turistik yönden dengeli bir bölgesel kalkınma sağlanabilmektedir (Çeken, 2008).

3.1. Dünya’da Meydana Gelen Değişimler ve Turizme Etkileri

Kırsal turizm 19. yy.da İngiltere’de doğaya dönüş akımı ile ortaya çıkmış ve zaman içinde Avrupa’da sanayinin gelişmesiyle birlikte diğer ülkelere yayılmıştır. Kırsala dönüş akımının hızlı biçimde yayılmasında şehirlerde yaşayan kişilerin sosyo-ekonomik durumlarının gelişmesi, büyük şehirlerde yaşamın zorlaşması, hava kalitesinin düşmesi, gürültü ve şehrin yarattığı stresten kaçmak etkili olmuştur (Çeken, Karadağ ve Dalgın, 2007). Büyük şehirlerde kalabalıklarda sıkışanlar arasında bir çıkış yolu olarak kırlarda dinlenme bir çıkış olarak görülmeye başlanmıştır.

Dünyadaki her şey gibi turizmde değişmekte, insanlar deniz, kum ve güneş turizminden öte farklı nedenlerle seyahatleri her geçen gün farklılaşarak daha da artmaktadır. Sanayinin gelişmesi insanları şehirlerden deniz güneşe ve kuma kaçmasına neden olurken, 21. Yüzyılda ise internet ve teknolojinin hızla gelişmesi ve günümüzdeki seviyesine gelmesi ise insanları sadece şehirlerden kaçışı değil aynı zamanda insanların teknolojiden, kalabalıklardan ve teknolojilerden kaçmasına neden olmaya başlamıştır. Gelişen teknoloji, insanların bilgiye ulaşmayı kolaylaştırması ve bütün dünyada coğrafik olarak her bilgiye çok hızlı biçimde ulaşabilir olması insanları daha özel turizm çeşitlerine ilgi duymasına ve özellikle de kırsal ve eko turizm çeşitlerine daha önceden hiç olmadığı kadar ilgi duymalarına neden olmuştur. Günümüzde şehir hayatın keşmekeşliğinden uzak yeni tip bir yaşam biçimi ortaya çıkmaya başlamıştır.

2020’li yıllarda uzay turizminden bahsedilirken birçok kişi için ise kırsal alanlara seyahat önemli turistik faaliyetler olarak algılanmaya başlanmıştır. Buna karşın 2020 yılının başında ise Covid 19 dünyaya yayılmaya başladığında hiç kimse turizm ve insan seyahat ve özgürlüğüne dönük değişim ve algının bu kadar değişebileceği konusunda bir bilgiye sahip değildi. Türkiye’de ilk Covid 19 hastası tespit edildiğinde birçok insan birkaç ay sıkıntı çekip tekrar normal yaşama devam edebileceği ve özellikle de Mart 2020 den sonra ise yaz gelince virüsün azalacağı ve tekrar eski hayatımıza devam edileceği düşünülmekteydi. Ancak 2021 Mart ayı geldiğinde ve Covid 19 ile Türkiye’nin tanışmasından beri bir yıl geçtiğinde virüsle ilgili düşünceler değişmiş ve gelecekle ilgili daha karamsar bir düşünce hakim olmaya başlamıştır. Turizm ise 2. Dünya savaşından sonra ilk defa bu kadar hızla düşmüş ve dünyada turizm amaçlı seyahatler hiç olmadığı kadar azalmıştır.

4. Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Turizmin Kullanılması

4.1. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Politikaları

Kırsal kalkınma ve tarım politikaları temelde birbirinden ayrılrsa da ancak birbiri ile iç içe kavramlardır. Çalışmalara bakıldığında şehir merkezlerinden uzak, daha az nüfusa sahip olan ve geçim kaynağının büyük oranda tarıma dayalı olan yerler “kır” olarak kabul edilmektedir (Doğan ve Yardımcı, 2019).

Kırsal alan tanımına bakıldığında Türkiye’de farklı kamu kurumlarınca uygulanan çalışmaların amacı ve içeriğine göre değişiklik gösterdiği gözükmektedir. Ancak, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan kırsal alan istatistiklerine bağlı olarak farklı iki tanımın kullanıldığı görülmektedir. Buna duruma göre; birinci tanımda temel unsur yerleşim yerlerinin idari statüsü dikkate alınarak il ve ilçe merkezleri dışında kalan tüm yerleşik alanlar köy (beldeler dâhil) olarak kabul edilmektedir. Diğer tanıma göre ise temel kriterin nüfus eşiği alınmaktadır. Kalkınma Bakanlığı’nın 1982 yılında sonuçlanan Kent Eşiği Araştırmasına göre kentsel yerleşim nüfus eşiği 20 bin olarak kabul edilmiştir (Kalkınma Stratejisi,2014).

Kırsal turizm, günümüzde tarımın geliştiği bölgelerde tarım ve rekreasyonel faaliyetlerle birlikte turizm sektörü içinde gelişen yeni bir turizm çeşididir. Kırsal turizm tanımı çok geniş bir alanı kapsamakta ve çoğu zaman farklı isim ve turizm çeşidi olarak ifade edilmektedir. Kırsal turizm,

çiftlikte tatillerini içine almakla birlikte doğaya dayalı tatillerini ve özellikle de eko turizmi kapsamaktadır. Bunlarla birlikte spor ve sağlık turizmi, avcılık ve balıkçılık gibi özel ilgi turizmini, macera ve eğitim amaçlı seyahatlere kadar çok geniş yelpazede turizm çeşidini kapsamaktadır (Dinçer, Türkay ve Avunduk, 2015).

Kırsal kalkınma politikaları, kırsalda yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmeyi, kırsalda yaşayan insanların şehirlere göçünü önlemeyi ve kırsal alanlarla şehirlerarasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle dünyada ve Türkiye’de kırsal turizm her geçen gün biraz daha önem kazanmakta ve bu gelişmeyi hızlandırmak ve kırsal kalkınmaya destek sağlama amacıyla çeşitli kırsal turizm projeleri uygulanmaktadır.

Türkiye’de kırsal kalkınma, planlı döneme geçişle birlikte Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan kalkınma planları kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Kalkınma planlarında ve hükümet planları içinde yer alan bu çalışmalar daha çok kırsal kesimin mahrum kaldığı hizmetlerin götürülmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. 1960 yılı sonrasında ise Toplum Kalkınması, Örnek Köy, Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması, Merkez Köy ve Köykent Modelleri gibi çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir (Güven, 2017).

Tarım sektörünün hem ekonomik ve hem de kırsal alandaki toplumsal hayata etkileri 1970’lı yıllara kadar devam etmiş ancak teknolojik gelişmelerle tarımda teknolojinin gelişmesi, kırsal alandan gelişmiş bölgelere hızlı göç ve kentleşmenin artması kırdaki nüfusta düşüşü hızlandırmıştır. Bu dönemde az gelişmiş bölgelerdeki illerde uygulanmaya başlanan kırsal alanda uygulanan büyük ölçekli projelerle istenilen sonuçlar elde edilememiştir (Yenigül, 2017).

1970 yıllarından başlamak üzere çok farklı kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır. Uygulanan bu projeler daha çok uygulanan bölgelerde büyük şehirlere göç edenlerin bölgelerinde tutulması ve uygulanan bölgelerde yaşayanların gelir seviye ve türlerinde değişiklik yapılması amaçlanmıştır.

Tablo 1’de Türkiye’de 1970 yılından günümüze kadar uygulanmış kırsal kalkınma projeleri gösterilmektedir. Uygulanan projeler 1970 yılından başlayarak günümüze kadar gelmektedir. Burada Güneydoğu Anadolu Projesi başlangıcı 1970 yıllara kadar gitmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de 1970 Yılından Günümüze Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri

Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi	(1976-1984)
Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi	(1982-1989)
Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi	(1990- 1999)
Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi	(1991-1998)
Ordu Giresun Kırsal Kalkınma Projesi	(1998- 2005)
Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi	(2005-2011)
Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP),	(1970-
Doğu Anadolu Projesi (DAP)	
Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKEP)	

Kaynak:Kuter ve Ünal, 2013.

Türkiye’de 2000 yılından itibaren kırsal kalkınma politikalarının Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi, Kırsal Kalkınma Eylem Planları kapsamında ele alındığı gözükmektedir. Özellikle Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Onuncu Kalkınma Planlarında (2014-2018) kırsal kalkınma detaylı biçimde ele alınmaktadır. Türkiye entegre kırsal kalkınma projeler ilk uygulamalarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere kalkınmada öncelikli olan bölgelerin gelişmelerinin hedeflendiği gözükmektedir (ÇELİK, 2005).

Türkiye’de kırsal kalkınma 2005 yılından itibaren Avrupa Birliği’nin etkisi ile farklı bir bakış açısına ve uygulama yapısına dönüşmüştür. Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasının etkisiyle de kırsal kalkınmaya dönük çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bunların başında 5449 sayılı kanun kapsamında Kalkınma Ajanslarının kurulması,

5355 sayılı kanun ile Mahalli İdare birliklerinin ve IPARD kapsamında da Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu'nun kurulması gelmektedir (Güven, 2017).

4.2. AB'nin Kırsal Kalkınmaya İlişkin Politikaları

AB kırsal kalkınma politikaları kırsal turizm politikalarının uygulanmasını doğrudan etkileyen politikalardan biridir. AB kırsal kalkınma politikaları 2007-2013 yılları arasında Avrupa Tarımsal Fonu ((EAFRD) dahilinde oluşturulmuştur. AB'de kırsal turizm kırsal kalkınma politikaları içinde yer almakta ve Ortak Tarım Politikasının (CAP) ana eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle AB'de kırsal turizm konusunun tam olarak ortaya konulması için öncelikli olarak AB'nin CAP kapsamında yürütülen Kırsal Kalkınma Politikalarının incelenmesi gerekir (Aytüre, 2013).

CAP, kırsal kalkınma önlemleri yoluyla kırsal toplulukların canlılığını ve ekonomik yaşayabilirliğini desteklemektedir. Kırsal kalkınma önlemleri, AB'nin tarım-gıda ve ormancılık sektörlerini, çevresel sürdürülebilirliği ve genel olarak kırsal alanların refahını güçlendirmek için stratejiler geliştirmekte ve sağlanan finansmanla CAP'nin piyasa önlemlerini ve gelir desteklerini güçlendirmektedir. Tarımda rekabet gücünün artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde yönetilmesi ve istihdam yaratma kırsal kalkınmanın en önemli hedefleridir. Bunun yanında AB'nin uzun vadeli kırsal kalkınma hedefleri kırsal ekonomiler ve topluluklar için dengeli bir bölgesel kalkınma sağlamak olarak tanımlanmaktadır. EAFRD, CAP'ın kırsal kalkınma stratejilerini ve projelerini destekleyen finansman aracıdır. Ayrıca, Avrupa yapısal yatırım fonlarının (ESIF) bir parçasını oluşturur. EAFRD'nin 2014-2020 dönemi bütçesi yaklaşık 100 milyar Euro'dur. Bütçe, 2023 yıl sonuna kadar sürecek kırsal kalkınma programlarının uygulanmasını kullanılacaktır. Gelecekteki 2021-2027 programlama dönemini göz önünde bulundurarak, Avrupa Komisyonu, 2020'nin ötesinde CAP ile ilgili yasal önerilerini Haziran 2018'de sunmuştur. Bu öneriler, sürdürülebilir rekabetçi bir tarım sektörü için Avrupalı çiftçileri desteklemeye devam ederken, CAP'ı iklim değişikliği ve nesilsel yenileme gibi mevcut ve gelecekteki zorluklara daha duyarlı hale getirmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2021).

Avrupa'da kırsal turizm içinde büyüyen yeni bir trend, tarım turizmidir. Çevre ve sürdürülebilir faaliyet geliştirme endişesi, bu tür kırsal turizme olan ilgiyi artırmıştır. Tarım turizmi, ziyaret edilen kırsal bölgeye özgü geleneksel faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir turizm türüdür. Böylece turist sadece kırsal bölgeyi ziyaret etmekle kalmaz, aynı zamanda yaşam tarzına ve kırsaldaki yaşamın kendi faaliyetlerine de uyum sağlar. Tarımsal girişimciler, kendi gelişimlerinin aktörleri haline gelirler ve kırsal alanların çölleşmesine karşı mücadeleyi teşvik etmektedirler (Agritourism, 2021).

AB kırsal kalkınma politikaları, çoğunlukla kırsalda yaşayanların yaşam kalitesini artırmayı ve kırsal nüfusun farklı bölgelerine göç etmesini önlemeyi amaçlamaktadır (ÇELİK, 2005). Türkiye'nin AB tam üyelik süreci ile birlikte de bu politikalar Türkiye'nin de kırsal kalkınmasına dönük politikalarına da dayanak olmaya başlamıştır.

5. Türkiye'de Kırsal Turizm Yatırımlarının Desteklenmesine Dönük Uygulamalar

Son yıllarda kırsal turizm hem yerli kaynaklar hem de yabancı kaynaklar aracılığıyla desteklenmesinden dolayı büyük önem kazanmıştır. Kırsal alanda yaşayanlara ek gelir ve iş olanakları yaratan kırsal turizm tarım sektörü açısından da tamamlayıcı bir yapıdadır (Şerefoglu, 2009). 5488 sayılı Tarım Kanununun 14. Md.'sinde kırsal kalkınma ile ilgili işlemlerin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütüleceği ifade edilmektedir. Aynı kanunun 19. maddesinde ise tarımsal destekleme araçları içerisinde kırsal kalkınma destekleri açıklanmaktadır. Tarım Kanununda yer alan kırsal kalkınma desteklerinde öne çıkan faaliyetler; Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), IPARD programları, genç çiftçi destekleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan kredi destekleriyle yürütülen entegre kırsal kalkınma projeleridir (Onbirinci Kalkınma Planı, 2018).

Kırsal turizm yatırımlarının desteklenmesine bakıldığında IPARD, KKYDP programları ve bölgesel kalkınmada önemli yer kapsayan Kalkınma Ajansları kapsamında yapılabildiği gözükmektedir. Kırsal turizm bu üç farklı program kapsamında da bir alt program olarak desteklenebilmekte ve kendilerine göre belli kriterleri bulunmaktadır. Türkiye’de kırsal turizm destekleri özellikle Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti ortak finansmanı ile oluşturulan IPARD Programı Fonu dahilinde Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından yapılmaktadır. IPARD kapsamı dışında kalan teşvikler ise Tarım ve Orman Bakanlığının KKYDP çerçevesinde verilmektedir. Yine bölgesel kalkınmada önemli bir yer tutan kalkınma ajanslarının turizmle ilgili mali destek programları kapsamında da kırsal turizm desteklerinden yararlanılabilmektedir.

5.1. IPARD Kırsal Kalkınma Destekleri

Türkiye’de kırsal turizmi destekleyen en önemli kurumsal yapılardan bir tanesi Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı’dır. IPARD, AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)’nın Kırsal Kalkınma bileşenidir (Kırsal Turizm, 2013). Rehberde IPARD’ın amacı; “Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma Politikası ve ilgili politikalarının uygulanması ve yönetimi için uyum hazırlıklarını ve bu kapsamda politika geliştirilmesini desteklemek” olarak tanımlanmaktadır. IPARD, Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır. Bu onayla Türkiye’nin katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçlarını dikkate alarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bölgesel kapasiteyi artırmak ve işletmeleri AB standartlarına yükseltilmesi hedeflenmiştir.

IPARD Programının genel hedefleri; tarım sektörünün sürdürülebilirliği için modernizasyonun sağlanması, gıda güvenliğinin artırılması, hayvan ve bitki sağlığının sağlanması, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB standartlarına ulaşmasının teşvik edilmesi olarak belirtilmektedir. Buna ilaveten kırsal alanların sürdürülebilir biçimde kalkınmasının sağlanması önemli amaçlardan biri olarak gözükmektedir. Bu amaçlara ulaşmada özellikle yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasının gerekliliği ortaya konmaktadır. (Kırsal Turizm, 2013).

Tablo 2: IPARD Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Uygulanılan İller

1	Afyonkarahisar	12	Çankırı	23	Karaman	34	Ordu
2	Ağrı	13	Çorum	24	Kars	35	Samsun
3	Aksaray	14	Denizli	25	Kastamonu	36	Sivas
4	Amasya	15	Diyarbakır	26	Konya	37	Şanlıurfa
5	Ankara	16	Elazığ	27	Kütahya	38	Tokat
6	Ardahan	17	Erzincan	28	Malatya	39	Trabzon
7	Aydın	18	Erzurum	29	Manisa	40	Uşak
8	Balıkesir	19	Giresun	30	Mardin	41	Van
9	Burdur	20	Hatay	31	Mersin	42	Yozgat
10	Bursa	21	Isparta	32	Muş		
11	Çanakkale	22	Kahramanmaraş	33	Nevşehir		

Kaynak: TKDK, 2021

IPARD Programı Türkiye’de Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından yürütülmektedir. TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında kurulmuştur. 5648 Sayılı “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” 18.05.2007 tarih ve 26526 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TKDK bir merkezi teşkilatı olup faaliyetlerini ise 42 İlde yer alan İl koordinatörlükleri aracılığıyla yapmaktadır (TKDK, 2020). IPARD programının uygulandığı illerde beklenen en önemli program çıktıları; tarımsal işletmelerin ve tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması, üretici gruplarının

desteklenmesi ve kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesidir. Bu amaçla dört program alt tedbiri uygulanmaktadır. Kırsal Turizm kırsal alanda pansiyon, konaklama, restoran hizmetleri, çiftlik turizmi, turistik faaliyetlerin düzenlenmesini sağlayacak tesislerin kurulması için verilen destek programıdır. TKDK tarafından programa verilmiş olan kod 302-3'tür. Programa göre uygun proje konuları pansiyon, konaklama tesisleri, restoran, doğa ve tarihi geziler için kurulan tesisler gibi tesislerdir (Serka, 2013).

TKDK, IPA kapsamında IPARD fonlarını kullandırmaktadır. IPARD'ın hibe bütçesinin; %75'i AB ve %25'ini ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmaktadır. TKDK, ilk olarak 2011'de AB tarafından akredite edilmiş ve hibeleri kullandırmaya başlamıştır. Kurum tarafından Ocak 2019 tarihine kadar toplam 14.441 projeye 3,8 milyar TL hibe verilmiştir. Verilen bu hibelerle kırsalda 10,2 milyar TL yatırım yapıldığı ve 60 bin istihdam sağlandığı ifade edilmektedir. IPARD-1 2016 yılında tamamlanmış ve toplam bütçesinin %99' nu kullandırılmıştır. Yine aynı yıl içinde ise IPARD-II AB Komisyonu tarafından onaylanarak uygulanmaya başlamıştır.

4.3. IPARD Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetleri Uygulaması Alt Program

IPARD kapsamında kırsal turizmin hibe desteklerinin sağlanmasına bakıldığında programın Kırsal Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetleri Uygulaması alt program kapsamında olduğu görülmektedir. Kırsal turizmin desteklenmesi kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik gelişmelerini sağlanması, turizme uygun alanların ve kaynakların değerlendirilmesi ve uygulanan bölgede tarıma bağlı olarak yeni gelir getirici faaliyetlerin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Kırsal turizm IPARD Programı "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" tedbiri kapsamında desteklenmektedir. Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri genel olarak konaklama, yeme-içme tesisleri ve rekreasyon faaliyetlerini içermektedir (TKDK, 2020).

IPARD I programı kapsamında, 42 ilde, Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Tedbirlerine bağlı Kırsal Turizm alt tedbiri içinde 403.652.989 TL değerinde 360 proje için 154.189.079 TL toplam destek sağlanmıştır. IPARD II programı kapsamında ise 2019 yılına kadar Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri kapsamında 452.879.981 bütçeli 67 proje için 241.745.761 TL toplam destek sağlanmıştır (TKDK, 2019).

Kırsal Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetleri Özel Uygunluk Kriterlerine bakıldığında ise bu kapsamda desteklenecek yatırımların, başvuru sahibinin kırsalda yaşayıp yaşamamasına bakılmaksızın, kırsal alanda olması gerekmektedir. Konaklama tesisleri, nihai ödeme talebine kadar, "Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik" uyarınca belgelendirilmelisi gerekmektedir. Bunun yanında yeme-içme tesisleri için, yararlanıcı, başvuru sırasında 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa uygun olarak gerekli üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olması istenmektedir. Eğer işletme yeni kurulacak ise bu prosedürün nihai ödeme talebi sırasında tamamlanması beklenmektedir (TKDK, 2020).

Kırsal turizm kapsamında desteklenecek tesislerde belli kriterler aranmaktadır. Proje kapsamında yapılacak veya modernize edilecek tesislerin desteklenmesinde tesisin en fazla 25 yatağa sahip olması beklenmektedir. Söz konusu program kapsamında hazırlanan projenin bütçesi en az 5.000 Avro ve en çok ise 500.000 Avro olması gerekmektedir. Hibe destek oranı illere göre değişimle olup %55-%65 olarak belirlenmekte ve eğer bütçe üst sınırı geçerse geçen kısmın tamamı proje sahibi tarafından ödenmektedir. Program kapsamında desteklenen harcama kalemleri; makine-ekipman alımı, yapım işleri, hizmet alımı, görünürlük harcamaları uygun maliyetler olarak belirtilmektedir. Projeye dayalı olarak yapılacak yatırımın süresi en fazla 24 ay olarak planlanabilmektedir.

4.4. IPARD Kırsal Turizm Uygulama Süreci

Kırsal turizm hibe desteğine kimlerin başvurabileceğine bakıldığında kamu tüzel kişilikleri hariç, ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişiler, "Kırsal Turizm" alt tedbirine başvurabilir. Ancak kamu hissesi %25'den fazla olan tüzel kişilikler başvuru için uygun bulunmamaktadır.

Başvuru sahibi IPARD programı kapsamında uygun bir yatırım ile TKDK'ya başvuran ve destek almaya hak kazanılması halinde TKDK ile yapılacak işlemleri gerçekleştiren kişiyi ifade edilmektedir. Başvuru sahibinin sağlaması gereken koşullar ve başvuracak işletmelerde aranacak özellikler her hibe döneminde yayınlanan Kırsal Turizm Başvuru Çağrı Rehberi'nde yeniden güncellenerek yayınlanmaktadır (TKDK, 2021).

Kırsal turizmle ilgili başvurular, Başvuru Çağrı İlanında belirlenen tarihler arasında, gerçek kişilerde başvuru sahibinin kendisi veya noter onaylı vekâlet belgesine sahip vekili, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişilik adına temsil ve ilzama yetkili kişi tarafından yatırımın uygulanacağı ilde bulunan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüğü'ne elden teslim edilmelidir. Bir başvuru çağrı döneminde, aynı başvuru sahibi tarafından birden fazla başvuru kabul edilmemektedir. Başvuruların değerlendirilmesi IPARD sıralama kriterlerine göre yapılmakta ve uygun başvurular elde edilen puanlara göre sıralanmaktadır (TKDK, 2021).

Tablo 3: Kırsal Turizm Yatırımları Hibe Başvuru Adımları

1	Başvuru paketini, yatırımın uygulanacağı yerde bulunan TKDK İl Koordinatörlüğüne teslim edilir.
2	TKDK İl Koordinatörlüğünde alınan başvurulara “Başvuru Kayıt Numarası” verilir.
3	TKDK İl Koordinatörlüğünde başvuru paketlerinin ön değerlendirmeleri gerçekleştirilir. Ön değerlendirme sonunda uygun bulunan başvurular TKDK Merkezine gönderilir.
4	TKDK Merkeze gelen başvurular ikinci bir değerlendirmeye tabi tutulur.

Kaynak: TKDK, 2021

Mevcut tesislerin modernize edilmesi ve yeni tesis kurulması yanında mevcut tesise yeni üniteler eklenmesi de desteklenmektedir. Hibe programıyla küçük girişimciler veya çiftçiler tarafından kurulacak pansiyon, konaklama ve restoran hizmetlerinin gelişimi, kahvaltı amaçlı işletmeler desteklenmektedir. Programla özellikle çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi ve turistik rekreasyonel faaliyetler için kurulan tesislerin gelişimi hedeflenmektedir.

Kırsal turizm yatırımı için verilen destek genelde uygun harcamalar toplamının %50'sidir. Ancak hibe dönemine ve uygulanacak ile göre bu oran değişebilmektedir. Kırsal Turizm alt tedbiri kapsamında bir yatırım için uygun harcamalar toplamı en az 15000 Avro ve en fazla 500000 Avro olmalıdır. Yatırım kapsamında makine-ekipman alımı, yapım işleri, hizmet alımı (genel harcamalar) ve görünürlük harcamaları destek tutarının belirlenmesine esas olacak uygun harcamalardır. Yatırımın uygulama süresi, çağrı ilanında belirtilen sürelerle aykırı olmamak kaydıyla 24 ayı geçmemesi gerekmektedir. Desteğe esas uygun harcama miktarı, yatırım uygulama süresi içinde “Kırsal Turizm” alt tedbiri limitlerine göre taksitlendirebileceği gibi (en fazla 2 taksit) tamamı yatırımın sonunda tek seferde de talep edebilir (www.tkd.gov.tr).

Başvuru sahipleri yatırım faaliyetlerini seçilen uygun il sınırları içinde kırsal alanda gerçekleştirmeli ve söz konusu faaliyetlerini yatırımın uygulandığı alanda yatırım bitiminden itibaren 5 yıl süresince devam ettirmeleri gerekmektedir.

4.4.1. IPARD Kırsal Turizm İyi Uygulama Örnekleri

IPARD programı kapsamında, günümüze kadar Türkiye'de kırsal turizm destekleri hibelerinden yararlanan faydalanıcılara ait çok çeşitli uygulama örnekleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar programın “Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme” tedbiri altında Kırsal turizm ve Rekreasyon faaliyetleri destekleri ile sağlanan hibelerden yararlanmışlardır (Uygulamalar, 2021). Programın kırsal kalkınma hibe desteklerinden yararlanan iyi uygulama örneklerinin bazıları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: IPARD Kırsal Turizm İyi Uygulama Örnekleri

Beypazarı Anadolu Açık Hava Müzesi Yaşayan Köy	2016 Yılında Yaşayan Köy, Müze, Beypazarı’da Anadolu’nun kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel mimarisi ve kültürlerinin sergilenmesi düşüncesine bağlı olarak oluşturulmuştur (Altınbaş ve Etikan, 2021).
Obasya Kırsal Konaklama Tesisi	S.S. Obasya Turizm Geliştirme Kooperatifi. 2011 yılında Manisa, Yunusemre ilçesi, Yuntdağı bölgesinde keçe kaplı portatif evler oluşmuş bir oba planındadır. Bunun yanında Yuntdağı Yörük köylerinin geleneksel mimarisi esas alınarak inşa edilmiş toprak damlı taş evlerde bulunmaktadır. Mustafa PALA tarafından TKDK ve Zafer Kalkınma Ajanslarının hibe destekleri ile oluşturulmuştur. Kırsal konaklama tesisi “Atayurt’tan, Anayurt’a Türk Halk Kültürü’nde Mesken” konulu bir Zaman Geçidi Müzesi konseptindedir (OBASYA,2021).
Gölköy Yaşam Resort	Kastamonu Gölköy’de kurulmuş çiftlik özellikli bir oteldir. Tesis 17 dönüm içinde 20 oda, 250 kişilik kapalı restorandan oluşmaktadır. Bahar AKGÜN tarafından IPARD Kırsal Kalkınma hibelerinden yararlanılarak var olan bir çiftlik üzerine kurulmuştur. Otele gelen müşterilerin çiftlik yaşamını deneyimlemektedirler. (Hakkımızda – Gölköy Yaşam Resort (golkoyyasamresort.com)).
Kayabaşı Gölet Restoran	Kayabaşı Yaylası Enginoba, Akçaabat, Trabzon’da kurulmuş bir yiyecek içecek işletmesidir. İşletme IPARD Kırsal Turizm hibe destekleri yolu ile Nurcan BAYRAM tarafından kurulmuştur. Tesis doğal güzelliği olan bir bölgede bulunmakta ve yöresel yemeklerin sunmasıyla ön plana çıkmaktadır.
Gököz Natural Park	Bursa’da yer almakta ve ahşap evlerde konaklama ve çok çeşitli doğa spor imkanlarını bünyesinde bulundurmaktadır. 2016 yılında IPARD Kırsal Turizm hibe desteklerinden yararlanılarak yaklaşık 4.500 metrekare alan üzerinde açılmıştır. Tesiste 10 ahşap ev (bungalov), 250 kişiye hizmet verebilen 2 restoran ve hobi bahçeleri bulunmaktadır (Gököz Natural Park –gokoznaturalpark.com).

İyi uygulamaların ortak özelliklerine bakıldığında ilk olarak kırsal turizm desteği alınan yerlerin doğal güzellik ve hazır buluşluk özelliklerinin ön plana çıktığı gözükmektedir. Bunun yanında kırsal turizm ile ilgili olarak IPARD desteklerinden yararlanan kişilerin kırsal turizm alanında deneyimli olmaları, belli bir eğitim seviyesinde olmaları ve kırsal turizm konusunda azimli olmaları ön plana çıkmaktadır.

5.2. Orman Bakanlığının Kırsal Kalkınmayı Destekleme Programı (KKYDP)

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik faaliyete yönelik, öz sermayeye dayalı projeli yatırımlarını teşvik etmek amacıyla hibe desteği verilmesini sağlayan ve T.C Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen bir kırsal kalkınma programıdır.

Tarım ve Orman Bakanlığı, 2006-2020 yılları arasında üç dönem olarak Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programını uygulamıştır. Programda amaç istihdam yaratma potansiyeli olan, üretici gelirlerini artıran tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli sanayinin geliştirilen projeler desteklenmiştir. Programın 2021-2025 yılları arasında devam etmesine yönelik olarak,

27/7/2020 tarihli ve 2800 sayılı Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımlar ve Kırsal Ekonomik Altyapı Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2800 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı kapsamında 81 ilde ekonomik yatırımlar ve kırsal ekonomik altyapı yatırımlarına yönelik proje konularının desteklenmesi öngörülmektedir. Tebliğe göre 81 ilde kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için gerçek ve tüzel kişilerin hibe başvuruları il ve Bakanlık düzeyinde değerlendirilmesi desteklenmeye değer bulunanlar hibeye esas proje tutarlarının %50'si hibe desteği olarak program bütçesinde karşılanabilmektedir (Tebliğ, 2020).

Program kapsamında doğrudan kırsal turizm desteklenmemesine rağmen TKDK il müdürlüklerinin olmadığı illerde uygun bir proje fikri ile desteklenmesi mümkün görülmektedir. Bunun yanında program kapsamında tarım turizm uygulamaları ve yenilenebilir enerji projeleri desteklenebilmektedir.

5.3. Kalkınma Ajansları Kırsal Turizm Destekleri

Türkiye'de kalkınma ajansları, bölgeler arası eşitsizliği gidermek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) koordinasyonunda kurulan özerk kamu kurumlarıdır. Kalkınma ajansları projeleri doğrudan kendileri yapmaz ve uygulamazlar. Kalkınma Ajanslarının temel görevi, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini destekleyerek yerel potansiyelin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmaktır.

Türkiye'nin 2003 yılı itibari ile Avrupa Birliği adaylık sürecinin başlaması ile birlikte Türkiye'nin bir bölgesel sınıflandırılması yapılmış ve o yıl itibariyle İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) kullanılmaya başlanmıştır. İBBS düzey 1 bölgeleri AB politikalarının uygulanmasına dönük analizlerin yapılmasında kullanılırken, düzey 2 bölgeleri ise genel olarak bölgesel politikaların ana yapıların belirlenmesi için kullanılmaktadır. Düzey 3 bölgeleri ise özel bölgesel politikalar için kullanılmaktadır (Çelikel ve Yiğiter, 2019).

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasında en önemli etken AB'ye üyelik sürecinin başlamasıdır. AB, yapısal uyum politikaları çerçevesinde, üye ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlama anlayışı ile Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasını istemiştir (Özkan, Yıldırım, Saçılık ve Yeşilda, 2014)

Kalkınma ajansları, 8 Şubat 2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" kapsamında faaliyet göstermektedir. Tablo 5'de Düzey 2 bölgeleri, bölge kodları ve sorumlu kalkınma ajansları verilmektedir.

Kalkınma ajanslarının temel amaçlarının 2. düzey bölgelerde bölgesel politikaların belirlenmesi ve bu politikalar kapsamında yerelin özelliklerine bağlı olarak projeleri desteklemesinde rol oynamaktadırlar. Kırsal turizm potansiyeli olan bölgelerde kırsal turizmin geliştirilmesine dönük politikaların geliştirilmesi kalkınma ajansının görevleri kapsamına girmektedir.

Kalkınma ajanslarına başvurular; yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler tarafından yapılabilmektedir. Kalkınma ajanslarına başvurularda program hedefleri doğrultusunda birden çok ortakla başvurmak projenin kabul edilebilirliğini artırmaktadır.

Kalkınma ajansları faaliyet gösterdikleri bölgelerin özellikleri ile ilgili çeşitli mali destek programları geliştirmektedirler. Bu kapsamda ajanslar bölgenin turizm potansiyeline uygun olarak bölgede yer alan turizm alt yapısının iyileştirilmesi, turizm alanında mevcut turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi, bölge turizminin tanıtım ve pazarlamasının gerçekleştirilmesi gibi alanlarda proje bazlı çalışmaları destekleyebilmektedirler.

Tablo 5: Kalkınma Ajansları ve Düzey 2 bölgeleri

Sıra No	TR2 Düzeyi	Kalkınma Ajansı	Kapsadığı İller
1	TR10	İstanbul Kalkınma Ajansı	İstanbul
2	TR21	Trakya Kalkınma Ajansı	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
3	TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	Balıkesir, Çanakkale
4	TR31	İzmir Kalkınma Ajansı	İzmir
5	TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı	Aydın, Denizli, Muğla
6	TR33	Zafer Kalkınma Ajansı	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı	Bilecik, Bursa, Eskişehir
8	TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
9	TR51	Ankara Kalkınma Ajansı	Ankara
10	TR52	Mevlana Kalkınma Ajansı	Karaman, Konya
11	TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	Antalya, Burdur, Isparta
12	TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı	Adana, Mersin
13	TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
14	TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
15	TR72	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	Kayseri, Sivas, Yozgat
16	TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	Bartın, Karabük, Zonguldak
17	TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	Çankırı, Kastamonu, Sinop
18	TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
19	TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
20	TRA1	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bayburt, Erzincan, Erzurum
21	TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
22	TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
23	TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
24	TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
25	TRC2	Karacadağ Kalkınma Ajansı	Diyarbakır, Şanlıurfa
26	TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Geçmiş yıllarda kalkınma ajanslarının turizmle ilgili desteklerine bakıldığında, “Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı”, Turizm Altyapısının İyileştirilmesi Mali Destek Programı, Mali Destek Programı, Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı gibi destek çağrılarında çıktıkları gözükmektedir. Örneğin, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2021 Yılı Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı kapsamında proje başvuruları için ilana çıkmıştır.

Kalkınma ajansları doğrudan kırsal turizmin geliştirilmesine dönük çağrılara çıkmamaktadır. Ancak bölgesel kalkınmayı destekleyecek farklı destek programları kapsamında kırsal kalkınmaya dönük projeler sunulabilmektedir. Bunun yanında turizm sektörünü hedef alan mali destek programları kapsamında da kırsal turizmle ilgili projeler sunulabilmektedir. Örneğin Ankara Kalkınma Ajansı 2011 yılında ‘Kırsal Turizm Ankara’da Yaygınlaşıyor ve Kurumsallaşılıyor: Kırsal Kalkınma Temelli Nallıhan Kırsal Turizm Projesi’ni Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı içinde desteklemiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Turizm bölgesel kalkınma politikalarında çok sık yer almakta ve özellikle kırsal kalkınmada da kullanılan en önemli araçlardan birisidir. Hem bölgesel kalkınma planlarında hem yerel uygulamalarda kırsal kalkınmaya dönük uygulamalarda kırsal turizm önemli yer tutmaktadır. Bölgesel kalkınmada turizmin önemi çok çeşitli seviyede istihdam yaratması, turistik gelirin çok geniş bir toplumsal gruba yayılması iken hiçbir şekilde ekonomik değeri olmayan kültürel değerler ve manzara gibi unsurların turizmle ekonomik değerler yaratmasıdır.

Dünyadaki her şey gibi turizmde değişmekte, insanlar deniz, kum ve güneş turizminden öte farklı nedenlerle seyahatleri her geçen gün çeşitlenerek artmaktadır. 21. Yüzyılda ise internet ve teknolojinin geldiği seviye insanların sadece şehirlerden kaçmalarına değil aynı zamanda kalabalıklardan ve teknolojilerden kaçmalarına neden olmaya başlamıştır. 2021’li yıllarda uzay turizminden bahsedilirken birçok kişi için ise kırsal alanlara seyahat önemli turistik faaliyetler olarak algılanmaya başlanmıştır. Özellikle Covid 19 pandemisi insanın insandan kaçır bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuş ve kırsal turizmin önemi hiç olmadığı kadar artmıştır. Buna karşın kırsal turizmin gelişmesinde en önemli sorun olarak bu alanda yeteri yatırımcı ve yatırım finansmanının bulunmaması gözükmektedir.

Kırsal kalkınma ve tarım politikaları temelde birbirinden ayrılrsa da ancak birbiri ile iç içe geçmiş kavramlardır. Kırsal turizm, günümüzde tarımsal faaliyetlerin gelişmiş olduğu bölgelerde tarım faaliyetleri ile birlikte turizm sektörüne dayalı olarak gelişen yeni bir turizm türüdür. Kırsal kalkınma politikaları, kırsalda yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmeyi, kırsalda yaşayan insanların şehirlere göçünü önlemeyi ve kırsal alanlarla şehirlerarasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı amaçlamamaktadır.

Türkiye’de kırsal kalkınma, planlı döneme geçişle birlikte Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan kalkınma planları kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Tarım sektörünün gerek ekonomik ve gerekse kırsal alandaki toplumsal yaşam üzerine etkileri teknoloji öncesi dönemde çok fazla etki ederken tarımda makineleşmenin artması ile kırsal alandan hızlı göçler kırsalda nüfusun düşüşünü hızlandırmıştır.

Türkiye’de 2000 yılından itibaren kırsal kalkınma politikalarının Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi, Kırsal Kalkınma Eylem Planları ve diğer uygulamalar kapsamında ele alındığı gözükmektedir. Türkiye’de kırsal kalkınma 2005 yılından itibaren Avrupa Birliği’nin etkisi ile farklı bir bakış açısına ve uygulama yapısına dönüşmüştür. Türkiye’nin AB’ye tam üyelik müzakerelerinin etkisiyle birlikte kırsal kalkınmaya dönük çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. AB kırsal kalkınma politikaları kırsal turizm politikalarını doğrudan etkileyen politikalarından biridir.

Türkiye’de kırsal kalkınma ile ilgili işlemlerin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmekte olup Tarım Kanununda yer alan kırsal kalkınma desteklerinde öne çıkan faaliyetler; Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) ve IPARD programlarıdır. Türkiye’de kırsal turizm destekleri özellikle Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti ortak finansmanıyla oluşturulan IPARD Programı Fonu kapsamında Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından yapılmaktadır. IPARD kapsamı dışında kalan teşvikler ise Tarım ve Orman Bakanlığının KKYDP çerçevesinde verilebilmek ve aynı zamanda da kalkınma ajanslarının turizmle ilgili mali destek programları kapsamında da kırsal turizm desteklerinde yararlanılabilmek mümkün gözükmektedir.

IPARD Programı Türkiye’de 42 ilde bulunan TDK il müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Kırsal turizm IPARD Programı “Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme” tedbiri kapsamında desteklenmektedir. Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri genel olarak konaklama, yeme-içme tesisleri ve rekreasyon faaliyetlerini içermektedir. Kırsal turizm kapsamında desteklenecek tesislerde en fazla 25 yatak kapasiteli olması beklenmektedir. Hibe destek oranı illere göre değişmekle olup %55-%65 olarak belirlenmekte ve yatırımın süresi en fazla 24 ay olarak planlanabilmektedir. IPARD Kırsal turizm hibe desteğine kamu tüzel kişilikleri hariç gerçek ve tüzel kişiler başvurabilmektedir. Başvurular ise bir çağrı dönemi içinde yapılması gerekmektedir. Başvuru sahipleri yatırım faaliyetlerini belirtilen il sınırları içinde kırsal alanda gerçekleştirmesi ve yatırım sonuçlanmasından itibaren 5 yıl süre içinde devam ettirme zorunluluğu bulunmaktadır.

Kırsal kalkınma kapsamında kırsal turizmin geliştirilmesi, bölgesel kalkınma için en önemli araçlardan biri olarak kullanılabilir bir durumdadır. Kırsal turizm ile birlikte bölgeler arası farklılığın ortadan kaldırılması, kırsal alanda yaşayanlara tarımla birlikte alternatif gelir ve iş kaynaklarının oluşturulması mümkündür.

Türkiye’de kırsal turizm alanında yatırım yapmak isteyenler için üç seviyede finansal destek imkanları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi TDK bünyesinde IPARD programları (iken diğer

iki tanesi ise Orman Bakanlığının KKYDP programı ve kalkınma ajanslarının turizmle ilgili mali ve alt yapı destek programlarıdır. TDK ve KKYDP finansal desteğinden yararlanmak için tüzel ve kişisel bir işletme olmak gerekirken kalkınma ajanslarına başvurabilmek için ise kamu tüzel kişiliği ve STK olmak zorundadır. Her üç kurumdan finansal destek sağlamak için proje döngüsü ve proje yönetimi mantığına hakim olmak gerekmektedir.

Kırsal turizmin gelecekte daha fazla önem kazanacak ve artarak büyüyeceği öngörülmektedir. Ancak kırsal alanda yatırımların yapılması daha çok kırsalda yaşayan yöreyi bilen kişiler tarafından yapılması durumunda gelişmekte ve sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir. Bunun için kırsalda küçük kırsal turizm yatırımcıları desteklenebilir ve TDK hibeleri bu alanda etkin biçimde kullanılabilir. Bu aşamada önemli sorunun potansiyel yatırımcıların yeteri kadar proje ve yatırım bilincinde olmamaları olarak gözükmektedir. Bu sorunu çözmek için TDK ve yerel yönetimlerin bu konuda farkındalık çalışmaları konusunda daha fazla çalışmaları gerekmektedir. Bunun dışında danışmanlık firmaları desteklenebilir ve bu firmalar aracılığı ile projelerin geliştirilmesi sağlanabilir.

Kırsal turizme uygun bölgelerde kırsal turizm altyapılarının geliştirilmesinde yerel yönetimler ve bölge sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek kalkınma ajanslarına projeler sunarak bölgede kırsal turizm altyapılarının gelişmesine katkıda bulunabilirler.

Türkiye'nin AB adaylık süreci ile kırsal kalkınmada planlı ve projeli bir döneme girmiş ve bu anlamda finansal destek sağlayacak politikalar ve kurumsal alt yapıların oluşturulmuştur. Bu aşamada kırsal turizmin gelişiminin sağlanması için toplumsal girişimcilik yaklaşımın projeye dayalı olarak geliştirilmesi ve uygun finansman araçlarından yararlanılmasının sağlanmasıdır.

Kaynaklar

- Agritourism (2021). Agritourism: a new way of rural tourism, Agritourism: a new way of rural tourism - Liverur | Living lab research concept in Rural Areas, 12.02.2021
- Akça, H., Esengün, K. ve Sayılı, M. (2001). Kırsal alanların kalkındırılmasında kırsal turizmin rolü, Standart Dergisi, 40(470): 29-35, Ankara.
- Akyol, C., (2012). Kırsal turizmde ev pansiyonculuğu modeli ve Karadeniz örnekleme Artvin, International Journal of Social and Economic Sciences 2 (2): 79-83.
- Altınbaş, S. & Etikan, S. (2021). Kültürel Mirasın Korunmasında “Yaşayan Köy” Anlayışı ve Bazı Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri, Folklor Akademi Dergisi. Cilt:4, Sayı:1, 23 – 39
- Aydın, O. (2012), AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 39-46, 2012 ISSN: 1309-9132, www.kmu.edu.tr
- Aytüre, S. (2013), Avrupa Birliği’nde Kırsal Turizm Politikası ve Aksaray’da Uygulanabilirliği, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, e-ISSN 2687-3427
- Çeken, H. (2008), Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X ,S II, 2008)
- Çeken, H. Dalgın, T. ve Çakır, N. (2012), Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri, International Journal of Social and Economic Sciences 2 (2): 11-16, 2012 ISSN: 2146-5843, E-ISSN: 2146-0078
- Çeken, H. Karadağ, İ. ve Dalgın, T (2007), Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm Ve Türkiye’ye Yönelik Teorik Bir Çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), 1-14 (2007)
- Çelik, Z. (2005), Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, b13b2203029ed80_ek.pdf (spo.org.tr), Planlama, Şehir Plancısı Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü-İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2005/2

- Dinçer, Z.M., Türkay, B. ve Avunduk, Z.B. (2015), Kırsal Turizm Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Politikaların Değerlendirilmesi, International Journal of Social and Economic Sciences 5 (1): 49-60, 2015 ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086
- Doğan, S. ve Özaslan, Y. (2017), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) ÖS-IV: 61-78 [2017]
- Doğan T. ve Yardımcı B. (2019). Kırsal Kalkınma Tanım, Temel Meseleler ve Politikalar, Türkiye Kalkınma Vakfı, Hermes Basın, Aralık 2019, Ankara
- Ersoy, Y. Tehci, A. ve Ersoy, B. (2018), Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi: Yozgat İli Örneği, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Year 2018, Volume 11 , Issue 1, Pages 649 - 664
- European Commission, (2021), Rural development, Rural development | European Commission (europa.eu), 21.01.2021
- Furtat, M. (2013), Küresel Politika Değişimleri ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma, Gaziantep University Journal of Social Sciences (<http://jss.gantep.edu.tr>) 2013 12(3):589-610 ISSN: 1303-0094
- Güven, O. (2017), Türkiye Kırsal Kalkınma Politikalarının Analizi, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 63 Eylül – Ekim 2017 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi.
- Haberal, H. (2015), Turizmde Alternatif Ekolojik Turizm - Doğa Turizmi - Kırsal Turizm - Yayla Turizmi, Detay Yayıncılık, 2015
- Kalkınma Stratejisi (2014), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), T.C. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi Daire Başkanlığı, GTGB yayınları, 2014
- Kırsal Turizm , (2013), Kırsal Turizm Başvuru Çağrı Rehberi, [302-3.pdf \(tkdk.gov.tr\)](http://302-3.pdf(tkdk.gov.tr)), 2013.
- Kuşat, N. (2014), Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2014Cilt: 10Sayı: 2ISSN: 1306-2174 / 1306-3553Sayfa Aralığı: 65 – 88
- Kuter, N. ve Ünal, H., (2013), Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi , Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2013, 13 (2): 192-201
- Uygulamalar, (2021), IPARD Kırsal Turizm İyi Uygulama Örnekleri, [KTKitap.pdf \(tarimorman.gov.tr\)](http://KTKitap.pdf(tarimorman.gov.tr)), 21.04.2021
- Onbirinci Kalkınma Planı , (2018), On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kırsal Kalkınma, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2018
- [Obasya, \(2021\), Obasya , https://www.obasya.com.tr/obasya-hakinda/](http://www.obasya.com.tr/obasya-hakinda/), 05.08.2021
- Özçatalbaş, O. (2006), Türkiye'de Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Olanakları. TMMOB, Turizm ve Mimarlık Sempozyumu Bildiri Kitabı 28-29.04.2006 Antalya
- Özkan Ç.,Yıldırım Saçılık M.,Yeşilda B, (2014), Kalkınma Ajanslarının Sürdürülebilir Bölgesel Turizmin Gelişimine Etkisi: GMKA Örneği, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (27): 34-44, 2014 ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr
- Serka, (2013), 65 Soruda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekler, Serka Kalkınma Ajansı.
- Çelikel Yiğiter, S. (2019), İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 Bölgelerinde İş Kazalarının Değerlendirilmesi, İSG Akademik – OHS Academic 1(1), 2019, (1-11),
- Somuncu, M. (2020), Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar, Conference: IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara, Ocak 2020
- Soykan, F. (2003), Ege Coğrafya Dergisi, 12 (2003), 1-11, İzmir Aegean Geographical Journal, 12 (2003), 1-11, İzmir—TURKEY
- Soykan, F. (2003), Kırsal Turizm Ve Türkiye Turizmi İçin Önemi, Ege Coğrafya Dergisi, 12 (2003), 1-11, İzmir

- Şerefoğlu, Ç. (2009), Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü- 2007- 2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi Ve Beklenen Gelişmeler, Uzmanlık Tezi, T. C. Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2009
- Tarım ve Orman Bakanlığı,(2019), Kırsal Kalkınma Destekleri 13. Etap Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliği, (TEBLİĞ NO: 2019/30), Resmi Gazete, Sayı : 30850, 2 Ağustos 2019
- Tebliğ, (2020), Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımlar ve Kırsal Ekonomik Altyapı Yatırımlarının Desteklenmesine, 27/7/2020 tarihli ve 2800 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (Tebliğ No: 2020/24)
- TKDK, (2019), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu 2019-2023 Stratejik Plan, [2019-2023 Stratejik Planı.pdf \(tkdk.gov.tr\)](https://www.tkd.gov.tr/2019-2023-Stratejik-Planı.pdf)
- TKDK, (2020), Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II), Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme Başvuru Çağrı Rehberi, 9. Çağrı, 2020 - V9.0
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E. Ve Altunöz, Ö., (2011), Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2011 Sayı: 1
- Uslu, Ö.S. ve Kaya, A.R. (2015), Kırsal Turizm Alanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri: Kahramanmaraş Örneği, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences 5 (2): 17-24, 2015 ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086
- Yenigül, S. B. (2017), Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, Planlama 2017;27(1):16–25 doi: 10.14744/planlama.2016.47450
- Zengin, B. ve Savgın, C. (2016), Katılım Öncesi Ab Kırsal Kalkınma Fonları IPARD Kırsal Turizm Desteklerinin İncelemesi, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 57 Eylül - Ekim 2016 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X

